

7-11 YAŞ GRUBU KURUMDA VE AİLESİ YANINDA BÜYÜYEN KIZ VE ERKEK ÇOCUKLARININ ANNE FİGÜRÜ ÇİZİMLERİNİN DUYGUSAL GELİŞİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

THE “MOTHER FIGURE” DRAWINGS OF 7-11 YEAR-OLD GIRLS AND BOYS, WHO
GROW UP IN AN INSTITUTION AND WITH HIS/HER FAMILY, IN TERMS OF
EMOTIONAL DEVELOPMENT

Aygen ÇAKMAK¹
Nilüfer DARICA²

Öz

Bu araştırma 7-11 yaş grubu kurumda ve ailesi yanında büyüyen kız ve erkek çocuklarının “anne figürü” çizimlerinin duygusal gelişim açısından karşılaştırılması amacıyla planlanmıştır. Araştırma 7-11 yaş grubu 200 korunmaya muhtaç çocuk ile ailesi yanında kalan 200 çocuk olmak üzere toplam 400 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada Koppitz’in “Bir Adam Çiz” tekniğinin duygusal gelişim düzeyinin belirlenmesine yönelik kriterleri dikkate alınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde “İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi” kullanılmıştır. Araştırma sonunda dürtüsellik, yetersizlik-güvensizlik, utangaçlık-çekingenlik davranışı yönünde kurumda ve ailesi yanında büyüyen kız ve erkek çocuklarının anne figürü çizimleri sonucu aldıkları puanlar ile kaygı davranışı yönünde 7-11 yaş kız çocukları ile 10-11 yaş erkek çocuklarının çizimlerinden aldıkları puanlar arası fark önemli bulunmuştur ($p<0.05$).

Anahtar kelimeler: Korunmaya muhtaç çocuk, çocuk resimleri, duygusal gelişim, insan figürü çizimi.

Abstract

This research has been planned to compare the “mother figure” drawings of 7-11 year-old girls and boys, who grow up in an institution and with his/her family, in terms of emotional development of these children. The research was conducted on a total number of 400 children between the ages , 200 children in need of protection and 200 children living with their families. In the research, Koppitz’s “Draw A Man” technique has been taken into consideration as criteria for determining the level of emotional development. For the analysis of the data, “The Significativeness Test of The Difference Between Two Average” has been used. In the research, the difference between the points taken by mother figure drawings of 7-11-year-old girls and boys, who grow up in an institution and with his/her family, in terms of impulsiveness, the insecurity-feelings of inadequacy, shyness-timidity behavior and the points taken by drawings of 7-11-year-old girls and 10-11-year-old boys in terms of anxiety behavior became significant ($p<0.05$).

Keywords: children in need of protection, children’s drawings, emotional development, human figure drawing.

¹ Yrd.Doç.Dr., Aygen Çakmak Kırıkkale Üniversitesi Keskin Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programı
ayalp71@hotmail.com

² Prof.Dr., Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Bölümü niluferdarica@yahoo.com

1. GİRİŞ

Tüm çocuklar kağıt üzerinde oluşturdukları bazı çizgi ve semboller aracılığı ile iç dünyalarını yansıtmakta ve sözel olarak ifadesi mümkün olmayan bir çok duygu ve düşüncelerini dile getirmektedirler. Çocuk resimlerinin dolaylı analiz edilmesi sonucunda yetenekler, alışkanlıklar, kişilik yapıları ya da çevre ilişkileri ile ilgili önemli ipuçlarının elde edilmesi mümkün olabilmektedir (Koppitz 1984). Çocuklar yaptıkları resimlere, bilinçli ya da bilinç dışı olarak kendisini ve çevresindeki kişileri nasıl algıladığını yansıtmaktadır. Çocuk, resimde kendini çizmemiş olsa da, kendi tutumlarını, alışkanlıklarını, hayata bakışını, davranış özelliklerini, kişiliğinin güçlü ve zayıf yanlarını çizime aktarmaktadır. Çocuklar sözel ya da yazılı olarak duygu ve düşüncelerini ifade edemediklerinde, resim bu işlevi görebilen en değerli araç haline gelmektedir (Yılmaz 2009).

Resim, kolay bir anlatım aracı olması nedeniyle sessiz, çekingen çocuk için kendisiyle dış dünya arasında iletişimi sağlamakla birlikte onların düşünce biçimleri, diğer çocuklar ve yetişkinlerle olan ilişkilerinde sözel olarak ifade edilemeyen bazı sorunlarını da yansıtmaktadır (Johnson 1990, Yavuzer 2000, Lukash 2002). Bu sorunların anlamlı olarak yorumlanabilmesinde; çocuğun kağıdı kullanım biçimi, resimde ele alınan kompozisyon, figürün kağıda yerleştirilişi de değerlendirmede önem ifade etmektedir. Davranış bozukluğu ya da duygusal açıdan rahatsızlığı olan çocukların resimlerindeki insan figürlerinin, aynı yaş diğer çocukların resimlerindeki insan figürü çizimlerine oranla, vücut kısımlarında abartılı veya eksik gösterimler, birbiriyle ilişkisi olmayan kopuk beden parçaları, figürlerin boyu ile ilgili orantısızlıklar, bazı vücut kısımlarında gözlenen gölgelemeler ve normal görünüşün abartılmış şekilde yansıtılması gibi değişik çizim özelliklerine rastlanabilmektedir. Özellikle serbest resim faaliyeti uzman gözlemciler için anlamlıdır. Çünkü çocuk, “resim” yaparken kendini özgür bir “oyun” ortamında hissettiği için tüm davranışları kendiliğinden doğal gerçekleşmektedir. Bu doğal ortam, gözlemci uzmana, çocuğun gerçek duygularından haberdar olma olanağı vermektedir. Çocuk resimlerinin başlıca önemi, çocuğun düşünce şeklini ve içeriğini yansımasıdır (Yavuzer, 2000).

Çocuğun gelişiminin erken dönemlerinde bile çizimler kelimelerden daha çok anlam ifade etmektedir. Bir çocuk yaptığı resimlerle duygularını, davranışlarını gerek çevresi gerekse ailesi ile olan ilişkilerini somut bir şekilde resimlerine yansıtabilmektedir (Koppitz, 1968). Machover (1949; Akt.Koppitz, 1984) ve Koppitz (1968, 1984) çocukların yaptıkları çizimleri duygusal açıdan ele alıp incelemişlerdir. Özellikle Koppitz (1968), çocuklarda birtakım duygusal bozuklukların belirlenmesinde “Bir Adam Çiz” yaklaşımından yararlanmış ve özel işaretlerin yorumlanmasında alternatif fikirler öne sürmüştür. Özellikle gelişmekte olan bir çocuğun en temel ihtiyacı olan aile ortamından mahrum kalması çizgilerine yansıyabilmekte ve yaptığı resimlerde yer alan figürlerin ya da ele alınan konuların akranlarına oranla farklı olduğu görülebilmektedir.

Bedensel, zihinsel ve sosyal açıdan sürekli gelişen ve değişen çocuğun gelişimini sağlıklı bir biçimde sürdürebilmesi ve koruyabilmesi için onu yeterli bir şekilde besleyen, seven ve anlayışla eğiten bir aileye ihtiyacı vardır. Ancak yoksulluk, aile içi sorunlar, anne babada bedensel, ruhsal ya da zihinsel yetersizlikler, annenin ya da babanın ölümü, ihmal ya da istismar gibi pek çok nedenle anne-babalık görevleri yetersiz kalabilmekte ve çocuk korunmasız hale gelebilmektedir. Bu durumda çocuklar devlet tarafından koruma altına alınarak büyütülmektedir (Koşar 1992; Erol, Şimşek ve Üstüner 2005).

Pek çok araştırma insanın ruh sağlığının ve hatta fiziksel sağlığının ancak uygun aile ortamında ve anne ihtimamında gerçekleşebildiğini vurgulamaktadır. Bir başka deyişle çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal gelişiminde annenin ya da onun yerini tutan bir yetişkinin kesintisiz ve teke tek sağlayacağı sevgi ve güven ilişkisi erken dönem yaşantılar için kritik bir önem taşımaktadır (Çörüş, 2005). Aile yoksunluğu ve olumsuz çevre koşulları gibi nedenler, kurum çocuklarının psikolojik sağlığını, davranışlarını, zekalarını ve kişiliklerini olumsuz bir biçimde etkilediği varsayılmaktadır (Fidan 2005).

7-11 yaş grubu korunmaya muhtaç çocukların zihinsel ve psiko-sosyal gelişimlerinin alt sosyo - ekonomik düzeyde aileye sahip çocuklarla karşılaştırıldığı bir araştırmada, yuvada kalan çocukların zihinsel gelişimlerinin, psiko-sosyal gelişim açısından ise iki grup karşılaştırıldığında özellikle uyum, toplumsallaşma, sorumluluk, dil gelişimi ile bağımsız etkinliklerde ailesi olan çocuklara göre daha geri olduğu bulunmuştur. Özellikle bu durumun nedeni olarak sevgisiz geçen ilk yılların olumsuz etkisi ve kurum koşullarının bunu pekiştirici rolüne bağlanmaktadır (Şahin 1994). 3-12 yaş kurum bakımı altında kalan çocuklarda sıklıkla görülen olumsuz davranışların sebebi, kurum ortamının çocukların psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizlik olabilmektedir. Bu çocuklarda gözlenen davranışlar cinsiyete ve yaşa göre değişiklik göstermekte, genel olarak ailesi yanında yaşayan çocuklar ile yuvada kalan çocukların davranışlarında da önemli farklılıklar ortaya koymaktadır (Kut-Özaltın 1987).

Kurumda büyüyen çocukların gerek fiziksel, zihinsel gerekse psiko-sosyal ve duygusal alanlarda bir takım problemlerinin temel kaynağı sevgiden mahrum kalma özellikle anne yoksunluğu olduğu gerçeğidir. Anne yoksunluğu çocuklarda bir takım davranış problemlerine ve duygusal bozukluklara yol açmaktadır. Fiziksel olarak bu problemlerin dışa yansması yanında çocuğun yaptığı resimlerde de kaygı, korku ve sıkıntıları görülebilmektedir. Aile ilişkilerinden mahrum kalan korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesi olan çocukların resimleri duygusal gelişim açısından karşılaştırıldığında aradaki farklılıklar bir takım yorumları da beraberinde getirmektedir. Araştırma, sadece çocuk resimlerine bakarak yargıda bulunmayı değil, çocukların iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini, sıkıntılarını, çevre ile olan ilişkilerinde sözel olarak ifade edemedikleri bir takım sorunları da somut bir şekilde yansıtmayı hedeflemektedir.

Bu araştırmada, 7-11 yaş grubu kurumda ve ailesi yanında büyüyen kız ve erkek çocuklarının “anne figürü” çizimleri duygusal gelişim açısından karşılaştırılarak incelenmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Ankara ve Trabzon il merkezinde bulunan kurum bakımı altında 7-11 yaş grubu korunmaya muhtaç çocuklar ile Trabzon ilinde ailesi yanında kalan ve ilköğretime devam eden 7-11 yaş grubu çocuklar araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Ankara il merkezinde bulunan rastlantısal yolla seçilen Sincan Çocuk Yuvası, Atatürk Çocuk Yuvası ve Trabzon il merkezinde bulunan Fatih Çocuk Yuvasında kalan 7-11 yaş grubu 200 çocuk ile Trabzon ilinde rastlantısal yolla seçilen Vakfıkebir ilköğretim okulunun I. kademesine devam eden ve ailesi yanında kalan 7-11 yaş grubu 200 çocuk olmak üzere toplam 400 çocuk araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Araştırmada kurumda ve ailesi yanında kalan çocukların duygusal gelişim düzeylerini inceleyebilmek amacıyla Koppitz (1968)’in çalışmasında kullandığı “Bir Adam Çiz” tekniğinin duygusal gelişime ait kriterleri kullanılmıştır.

Bir Adam Çiz Testi

“Bir Adam Çiz” tekniğı duygusal ve gelişimsel düzeyin belirlenmesine yönelik kriterlerden oluşmaktadır. Duygusal gelişime ait kriterler toplam yirmi sekiz maddeden oluşmakta ve beş boyutta toplanmaktadır (Koppitz 1968).

A. Dürtüsellik

1. Vücut kısımlarının birleştirilmesinde kopukluk
2. Kol-bacaklarda aşırı asimetrik gösterim
3. Transparan gösterim
4. Büyük figür
5. Boynun olmayışı

B. Güvensizlik-Yetersizlik

6. Eğik figür
7. Küçük kafa
8. Ellerin olmayışı
9. Canavar yada komik gösterim
10. Kolların olmayışı
11. Bacakların olmayışı
12. Ayakların olmayışı

C. Kaygı

13. Yüzün gölgelenmesi
14. Vücut/kol – bacakların gölgelenmesi
15. Boynun/ellerin gölgelenmesi
16. Bitişik bacaklar
17. Gözlerin olmayışı
18. Bulutlar, yağmur, uçan kuşlar

D. Utangaçlık-Çekingenlik

19. Küçük figür
20. Kısa kollar
21. Vücuda yapışık kollar
22. Burnun olmayışı
23. Ağızın olmayışı

E. Kızgınlık-Saldırganlık

24. Çapraz gözler
25. Dişler
26. Uzun kollar
27. Büyük eller
28. Çıplak figür / genital organlar

Araştırmada her bir çocuğa A₄ boyutunda kağıt verilmiş ve kağıtları istedikleri biçimde (enine, boyuna) kullanabilecekleri belirtilmiştir. Yönerge “Bir anne çizin ve bu çizdiğiniz en güzel anne olsun” şeklinde verilmiştir. Uygulama sırasında çocuklara zaman sınırlaması konmamıştır. Araştırma sonunda elde edilen çizimlerle ilgili veriler Koppitz’in “Bir Adam Çiz” tekniğinin duygusal gelişime ait kriterleri dikkate alınarak “Var” veya “Yok” şeklinde değerlendirilmiştir. Var olduğu belirlenen her bir kriter için “1” puan verilmek suretiyle, duygusal değerlendirmeye ilişkin dürtüsellik, güvensizlik-yetersizlik, kaygı, utangaçlık-çekingenlik ve kızgınlık-saldırganlık boyutlarına ait puanlar elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde parametrik testlerden “İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi” kullanılmıştır. Gruplar arası farklılıklarda p(0.05) anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

7-11 yaş grubu kurumda ve ailesi yanında büyüyen kız ve erkek çocuklarının “anne figürü” çizimlerinin duygusal gelişim açısından karşılaştırılması amacıyla yapılan çalışmada elde edilen bulgular tablolar halinde sunularak ilgili kaynaklarla desteklenerek tartışılmıştır.

Tablo1: Dürtüsellik Davranışı Yönünde Kurum Bakımı Altında ve Ailesi Yanında Kalan Çocukların Çizimlerinden Aldıkları Puanların İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi Sonuçları

Yaş Dağılımı	GRUPLAR	N	$\bar{X}$	t	P
6-7	A	30	.47	3.68	.001*
	B	20	1.50		
	A°	30	.63	5.27	.00*
	B°	15	2.00		
8-9	A	35	.34	5.10	.00*
	B	21	1.47		
	A°	35	.68	8.14	.00*
	B°	44	2.09		
10-11	A	35	.17	9.54	.00*
	B	53	1.46		
	A°	35	.37	7.61	.00*
	B°	47	1.68		

*(P<.05)

A:Ailesi yanında büyüyen kız çocukları

B:Kurum bakımı altındaki kız çocukları

A°:Ailesi yanında büyüyen erkek çocukları

B°:Kurum bakımı altındaki erkek çocukları

Kurum bakımı altında kalan çocukların dürtüsellik davranışı yönünde puan ortalamalarının (6-7 yaş kız:1.50, erkek:2.00, 8-9 yaş kız:1.47, erkek:2.09, 10-11 yaş kız:1.46, erkek:1.68) ailesi yanında büyüyen çocukların puan ortalamalarına göre (6-7yaş kız:0.47, erkek:0.63, 8-9yaş kız:0.34, erkek:0.68, 10-11yaş kız:0.17, erkek:0.37) daha yüksek olduğu görülmektedir. Anne figürü çizimlerinin dürtüsellik davranışı yönünde kız çocuklarının aldıkları puanlar ile (t:3.68 t:5.10 t:9.54, p<.05) erkek çocukların aldıkları puanlar (t:5.27 t:8.14 t:7.61, p<.05) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Dürtüsellik davranışı vücut kısımlarının birleştirilmesinde kopukluk, kol-bacaklarda aşırı asimetrik gösterim, transparan gösterim, büyük figür, boynun olmayışı kriterleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Çeşitli davranış bozukluğu ve ruhsal yönden rahatsızlığı olan çocukların insan figürü çizimlerinin aynı yaş diğer çocukların resimlerindeki figürlere oranla vücut kısımlarının birleştirilmesinde kopukluklar, normal görünüşün abartılmış şekilde yansıtılması, eksik gösterim gibi değişik çizim özelliklerine rastlanabilmektedir (O'Brien ve Patton 1974). Vücut kısımlarının birleştirilmesindeki kopukluklar kararsızlığı, çevre uyarcılarının azlığını, kol-bacaklarda asimetrik gösterim arkadaş ilişkilerindeki zayıf koordinasyonu yansıtabilir. Transparan gösterim özellikle saldırgan çocuklar tarafından sıklıkla çizilirken, büyük figür iç denetimi zayıf olan çocuklarda görülebilir. Büyük figür çizimleri çocukta yetersizlik duygularının gizlenmesi amacıyla, boynun

yapılmaması çocuğun mantıklı düşünmemesi, hareketlerinde ve davranışlarındaki zayıf koordinasyon şeklinde açıklanmaktadır. Bazı araştırmacılar boynun yapılmamış olmasını çocuğun yeterli olgunluğa gelmemesiyle açıklarken, hareketlerde ve davranışlardaki zayıf koordinasyon sonucunda da olabildiğini belirtmektedirler (Koppitz,1968).

Çalışmalar kurum bakımında büyüyen çocukların aile yanında büyüyen çocuklara göre daha fazla saldırgan davranışlar, depresyon, anksiyete, hiperaktivite gibi duygusal ve davranışsal sorunlar gösterdiğini ortaya koymaktadır (Yörükoğlu 1997; Erol, Şimşek ve Üstüner 2005; Üstüner, Erol ve Şimşek 2005).

Tablo2: Yetersizlik- Güvensizlik Davranışı Yönünde Kurum Bakımı Altında ve Ailesi Yanında Kalan Çocukların Çizimlerinden Aldıkları Puanların İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi Sonuçları

Yaş Dağılımı	GRUPLAR	N	$\bar{X}$	t	P
6-7	A	30	.40	8.74	.00*
	B	20	3.65		
	A°	30	.30	7.45	.00*
	B°	15	3.80		
8-9	A	35	.25	5.65	.00*
	B	21	2.61		
	A°	35	.48	8.09	.00*
	B°	44	2.29		
10-11	A	35	.05	8.64	.00*
	B	53	1.56		
	A°	35	.28	7.26	.00*
	B°	47	1.50		

*(P<.05)

A:Ailesi yanında büyüyen kız çocukları B:Kurum bakımı altındaki kız çocuklar

A°:Ailesi yanında büyüyen erkek çocukları B°:Kurum bakımı altındaki erkek çocukları

Tablo 2’de kurumda büyüyen ve ailesi yanında kalan kız çocuklarının yetersizlik -güvensizlik davranışı yönünde aldıkları puanlar ile (t:8.74 t:5.65 t:8.64 p<.05) erkek çocuklarının aldıkları puanlar ((t:7.45 t:8.09 t:7.26 p<.05) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Kurum bakımı altında kalan çocukların puan ortalamalarının (6-7 yaş kız:3.65, erkek:3.80, 8-9 yaş kız:2.61, erkek:2.29, 10-11 yaş kız:1.56, erkek:1.50) ailesi yanında büyüyen çocukların puan ortalamalarına göre (6-7yaş kız:0.40, erkek:0.30, 8-9yaş kız:0.25, erkek:0.48, 10-11yaş kız:0.05, erkek:0.28) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Güvensizlik-yetersizlik davranışı eğik figür, küçük kafa, ellerin olmayışı, canavar yada komik gösterim, kolların olmayışı, bacakların olmayışı, ayakların olmayışı çizim özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Bıyıklı (1988) yaptığı araştırmada 0-6 yaş içinde en az üç yılını yuvalarda geçiren çocukların ailesi yanında kalan çocuklara oranla uyum, toplumsallaşma, dil gelişimi ve bağımsız etkinlikler alanında daha geri olduğunu saptamıştır. Çocuğun eğik figür çizimi onun sinir sistemindeki çeşitli

bozuklukları işaret edebildiği gibi, kişiliğin çeşitli etkenlerle çabuk değişme eğilimini de yansıtmaktadır. Küçük kafa çizimi, zihinsel yönden yetersizliği, figürde ellerin olmayışı çocuktaki yetersizlik duygularını ve yaptığı işlerdeki başarısızlık duygularını göstermektedir. Canavar ya da komik gösterim aşırı derecede yetersizlik duygusu içinde olan ve zayıf beden imajı taşıyan çocuklar tarafından çizilebilmektedir (Koppitz, 1968).

Yavuzer (2000) resimde kolların olmayışının güvensizliği dile getirdiğini, kolların güç ve kuvvet azlığını belirlediği şeklinde açıklamaktadır. Bacakların bedeni destekleyen organlar olduğunu, yapılmamasının çocuğun kendini desteksiz ve hareketsiz olarak algılamasıyla eş anlamlı olarak yorumlamaktadır. Resimde ayakların yokluğunu ise çocuğun kendini güvensiz ve desteksiz hissetmesi şeklinde açıklamaktadır. Yörükoğlu (1997) yuvalarda yetişip ilkökul çağında ve daha sonraki yıllarda izlenen çocuklarda genel bir ilgisizlik halinin göze çarptığını, bu çocukların kolay arkadaşlık kuramadığı ve sevgiye karşı kuşkulu, duyarsız tepkiler verdiklerini saptamıştır. Yetersizlik-güvensizlik ile ilgili kriterlerin değerlendirilmesi sonucu kurumda büyüyen çocukların ailesi yanında kalan çocuklara göre daha ürkek, çekingen oldukları ve kendilerini daha güvensiz ve yetersiz gördükleri şeklinde bir yorumu da beraberinde getirmektedir.

Kaygı davranışı yönünde 6-7 ve 8-9 yaş ailesi yanında kalan ve kurum bakımı altında büyüyen erkek çocukların aldıkları puanları arasında fark önemli bulunmazken ($t:1.71$ $t:1.58$, $p>.05$) aynı yaş kız çocuklarının aldıkları puanlar arası fark önemli bulunmuştur ($t: 2.07$ $t:3.98$, $p<.05$). Yaşın artmasıyla birlikte kurum bakımı altında büyüyen erkek çocuklarında kaygı davranışının arttığı saptanmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda 10-11 yaş ailesi yanında ve kurum bakımı altında büyüyen kız ve erkek çocuklarının kaygı davranışı yönünde aldıkları puanlar arası fark önemli bulunmuştur ($t:7.23$ $t:2.92$, $p<.05$). Kaygı davranışı, yüzün gölgelenmesi, vücut/kol-bacakların gölgelenmesi, boynun-ellerin gölgelenmesi, bitişik bacaklar, gözlerin çizilmemesi, bulutlar/ yağmur/ uçan kuşlar kriterleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. İnsan figürü çizimleri üzerinde yapılan gölgelemeler kaygının bir işareti sayılmakta, gölgelemelerin açıklık ve koyuluk derecesi de çocuktaki kaygının şiddetini göstermektedir. Yüzün tamamının gölgelenmesi çocuktaki zayıf benlik imajından ve bir takım duygusal sorunlardan kaynaklanabilmektedir. Yüzün belli bir bölümünün gölgelenmesi özel olarak gölgelenen bölüme ait çocuktaki kaygıları yansıtmaktadır. Çizimde vücudun gölgelenmesi bedenden kaynaklanan bir kaygıyı da işaret edebilir. Ancak okula yeni başlayan bir çocuğun bedensel farklılıklarının farkında olmasından ötürü bir takım kaygılar yaşaması olağandır (Koppitz 1968).

Tablo3: Kaygı Davranışı Yönünde Kurum Bakımı Altında ve Ailesi Yanında Kalan Çocukların Çizimlerinden Aldıkları Puanların İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi Sonuçları

Yaş Dağılımı	GRUPLAR	N	$\bar{X}$	t	p
6-7	A	30	.033	2.07	.049*
	B	20	.25		
	A°	30	.10	1.71	.095
	B°	15	.33		
8-9	A	35	.08	3.98	.001*
	B	21	.95		
	A°	35	.20	1.58	.119
	B°	44	.43		
10-11	A	35	.00	7.23	.00*
	B	53	.08		
	A°	35	.17	2.92	.005*
	B°	47	.58		

*(P<.05)

A:Ailesi yanında büyüyen kız çocukları B:Kurum bakımı altındaki kız çocukları

A°:Ailesi yanında büyüyen erkek çocukları B°:Kurum bakımı altındaki erkek çocukları

Araştırma sonuçlarında da 6-7 ve 8-9 yaş erkek çocuklarının aldıkları puanlar arası fark önemsiz bulunmuştur. Resimde kolların gölgelenmesi saldırganlık duygularının birer yansıması olarak açıklanırken, bacakların gölgelenmesi fiziksel büyümedeki endişe olarak yorumlanmaktadır. El ve boynun gölgelenmesi çekingen, içine kapanık çocuklar tarafından çizilirken çocuktaki gerginlik, sinirlilik ve seksüel uyarıcıları kontrol etmeye çalışması onun bitişik bacak çizimi yapmasına neden olabilir. Resimde yağmur, bulut ve uçan kuşlara yer veren bir çocuk da kaygı durumunu yansıtmaktadır (Koppitz 1968).

Şimşek ve ark. (2008) kurum bakımı altındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların karşılaştırıldığı çalışmalarında kaygı, depresyon ve somatik sorunlardan oluşan içe yönelim sorunlarının görülme sıklığı kurum bakımındaki çocuklarda %6.2 ile %40.1 arasında değişirken, ailesi yanında büyüyen çocuklarda %8.9 ile %11.5 arasında olduğunu saptamışlardır.

Cebe (2005) araştırmasında İstanbul ilindeki yetiştirme yurtlarında yaşayan 13-18 yaşları arasındaki çocukların, aileleri yanında kalan çocuklardan daha düşük özsaygıya sahip olduklarını, bununla birlikte daha yüksek seviyede depresyon ve kaygı geliştirdiklerini bulmuştur.

Araştırma sonuçları özellikle kurumda büyüyen çocukların daha yoğun bir şekilde kaygı yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum çocukların ilkokula başlamaları ve derslerin yoğun olması ile açıklanabilir.

Araştırmalar okula yeni başlama durumu, ailede bir yakının kaybı veya ayrılığı gibi durumların çocuklarda kaygının yaşanmasına neden olabileceğini ortaya koymaktadır (Fortnash ve Holoday-Worret 2000, Tielsch ve Allen 2005). Ailesi yanında büyüyen çocuklarda da kaygı davranışı gelişebilmekte ancak ailenin yakın ilgi ve desteği ile çocuktaki kaygı düzeyinde azalma görülebilmektedir.

Tablo4: Utangaçlık-Çekingenlik Davranışı Yönünde Kurum Bakımı Altında ve Ailesi Yanında Kalan Çocukların Çizimlerinden Aldıkları Puanların İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi Sonuçları

Yaş Dağılımı	GRUPLAR	N	$\bar{X}$	t	p
6-7	A	30	.70	4.33	.00*
	B	20	1.85		
	A°	30	.70	5.22	.00*
	B°	15	2.06		
8-9	A	35	.51	5.37	.00*
	B	21	1.80		
	A°	35	.80	5.28	.00*
	B°	44	1.84		
10-11	A	35	.22	6.56	.00*
	B	53	1.30		
	A°	35	.22	7.09	.00*
	B°	47	1.43		

*(P<.05)

A:Ailesi yanında büyüyen kız çocukları B:Kurum bakımı altındaki kız çocukları

A°:Ailesi yanında büyüyen erkek çocukları B°:Kurum bakımı altındaki erkek çocukları

7-11 yaş grubu kız çocuklarının utangaçlık-çekingenlik davranışı yönünde aldıkları puanlarla (t:4.33 t:5.37 t:6.56 p<.05) erkek çocuklarının aldıkları puanlar (t:5.22 t:5.28 t:7.09 p<.05) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Kurum bakımı altında kalan çocukların puan ortalamalarının (6-7 yaş kız:1.85, erkek:2.06, 8-9 yaş kız:1.80, erkek:1.84, 10-11 yaş kız:1.30, erkek:1.43) ailesi yanında büyüyen çocukların puan ortalamalarına göre (6-7yaş kız:0.70, erkek:0.70, 8-9yaş kız:0.51, erkek:0.80, 10-11yaş kız:0.22, erkek:0.22) daha yüksek olduğu görülmektedir. Utangaçlık-çekingenlik davranışı küçük figür, kısa kollar, vücuda yapışık kollar, burnun olmayışı ve ağzın olmayışı kriterleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Küçük figür çekingen çocuklar tarafından çizilmektedir. Çocuktaki depresyon, güvensizlik ve içe kapanıklık gibi bir takım özellikleri yansıtmaktadır. Kısa kolların çizimi çekingenliğin bir ifadesidir. Utangaçlık duygularının yansıtılması ve saldırganlık-liderlik özelliklerinin yoksunluğu şeklinde yorumlanmaktadır. Vücuda yapışık kol çizimi çocuğun iç kontrolünde tedirginliği ve çevresiyle olan ilişkilerinde zorlandığı şeklinde açıklanmaktadır (Koppitz 1968). Figürde burnun çizilmemiş olması güçsüzlüğü, ağız çizilmeyişi ise çocuğun başkalarıyla ilişki kurmakta zorluk çektiği şeklinde açıklanmaktadır (Yavuzer 2000). Utangaçlık-çekingenlik davranışı, kurumda büyüyen çocuklarda ailesi yanında büyüyen çocuklara göre daha yoğun bir şekilde yaşanırken, yaşı artması ile birlikte de azalma gözlenmektedir. Kurumda büyüyen çocuğun kişilik özellikleri, kurumda kaldığı süre, kuruma, arkadaşlarına ve çevreye uyum sağlayamaması, çevre ile olan iletişimin artması da onun utangaç-çekingen davranış sergilemesine etken olabilir.

Tablo5: Kızgınlık-Saldırganlık Davranışı Yönünde Kurum Bakımı Altında ve Ailesi Yanında Kalan Çocukların Çizimlerinden Aldıkları Puanların İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi Sonuçları

Yaş Dağılımı	GRUPLAR	N	$\bar{X}$	t	p
6-7	A	30	.10	1.11	.271
	B	20	.25		
	A°	30	.36	2.47	.018*
	B°	15	.07		
8-9	A	35	.05	0.53	.600
	B	21	.09		
	A°	35	.11	2.57	.012*
	B°	44	.36		
10-11	A	35	.02	1.07	.289
	B	53	.08		
	A°	35	.02	2.94	.005*
	B°	47	.27		

*(P<.05)

A:Ailesi yanında büyüyen kız çocukları B:Kurum bakımı altındaki kız çocukları

A°:Ailesi yanında büyüyen erkek çocukları B°:Kurum bakımı altındaki erkek çocukları

Araştırma sonuçları kızgınlık-saldırganlık davranışı yönünde ailesi yanında ve kurumda büyüyen kız çocuklarının çizim özelliklerinden aldıkları puanlar arası fark (t:1.11 t:0.53 t:1.07, p>.05) önemsiz bulunurken, erkek çocuklarının aldıkları puanlar arası fark (t:2.47 t:2.57 t:2.94, p<.05) önemli bulunmuştur. Kızgınlık-saldırganlık davranışı çapraz gözler, dişler, uzun kollar, büyük eller, genital organlar/çıplak figür çizim özelliklerine göre değerlendirilmiştir.

Kurum bakımı altına alınan ve ailesinden ayrılan çocuklar ayrılık olayını zihinsel ve duygusal yönden kavramaya çalıştıkları ve ayrılığı yalnızca terk edilme olarak değil aynı zamanda cezalandırma, sevginin kaybı ile eş değerde algılama eğilimi içindedirler. Sevilen kişinin aileden kaybolmasından ötürü duyulan öfke, kızgınlık suçluluk duygusuyla karışmakta ve çocuklar anne yada babanın yitirilmesinden kendini sorumlu tutmaktadır (Erkan1995). Çocuk kızgınlık, isyankar duygularını çapraz gözler çizerek, saldırganlık duygularını ise diş çizimleri ile yansıtmaktadır. Uzun kol çizimi kazanma hırsı, sevme-sevilmek için gayret etme şeklinde yorumlanmaktadır. Büyük el çizimi çocuğun el becerilerindeki yetersizlik duygularını gösterirken cinsel organları veya çıplak figür çizimi beden kaygısı ve uyarıcıların kontrol edilmesindeki zayıflığın işaretini yansıtabilmektedir (Koppitz, 1968).

Yıldırım (2005) kurum bakımı altında olan ve ailesi ile birlikte kalan 13-18 yaş arası çocuklarda sürekli öfke ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada sürekli öfke ölçeği puanlarında yetiştirme yurdunda kalanlar ile ailesiyle birlikte kalanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmamakla birlikte yetiştirme yurdunda kalanlarda öfke tarz değerleri ailesi ile kalanlardan yüksek bulunmuştur.

Şimşek vd. (2008) yaptıkları araştırmada kurum bakımı altındaki çocuklarda saldırgan davranışların ve kurallara karşı gelme sorunlarının görülme sıklığının kurumda %21.4- 41.9, ailesi yanında büyüyen çocuklarda ise %8.9 ile %11.5 arasında olduğunu saptamışlardır.

Ebeveynden ya da sevilen bir kişiden ayrılık hem erkek hem de kız çocuğunu duygusal anlamda aynı derecede etkilemektedir. Ancak erkek çocuklarının bağımsız olma çabaları sonucu kurallara karşı gelerek, kuruma ve kurumdaki personele duyulan öfke duygularının zayıf iç denetimi sonucu bastırılmaması onların kız çocuklarına oranla resimlerinde daha yoğun bir şekilde kızgınlık-saldırganlık davranışına ait çizim özellikleri sergilemelerine neden olabilmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ailesi yanında kalan ve kurum bakımı altındaki çocukların anne figürü çizimlerinin duygusal gelişim açısından karşılaştırılarak incelenmesi amacıyla planlanan araştırma sonucunda dürtüsellik, yetersizlik-güvensizlik, utangaçlık-çekingenlik davranışı yönünde kız ve erkek çocuklarının anne figürü çizimleri sonucu aldıkları puanlar arasındaki fark ile kaygı davranışı yönünde 7-11 yaş kız çocukları ile 10-11 yaş erkek çocuklarının aldıkları puanlar arasındaki fark anlamlı bulunurken, kızgınlık-saldırganlık davranışı yönünde sadece erkek çocuklarının puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Erken dönemdeki aile çocuk ilişkisi özellikle anne-çocuk ilişkisi duygusal gelişimin temelini oluşturmaktadır. Aile bütünlüğünün bozulması durumunda çocukların sağlıklı duygusal gelişimlerini desteklemenin en iyi yolu öz ailesinin koşulları iyileşinceye kadar çocuğun başka bir ortama alınması değil; bu koşulları yaratan etmenlerin minimuma indirilmesi için gerekli önlemlerin alınması olmalıdır. Araştırmada çocukların anne figürü çizimleri duygusal gelişim açısından karşılaştırılmıştır. Öğrenilen diğer beceriler gibi çizimle ilgili etkinlikler de çok fazla deneyim gerektirir. Çocuğa yeterli olanaklar verilerek kendini rahat ifade etmesi sağlanmalıdır. Bu sayede onun çizimle ilgili becerileri de gelişecektir. Çocukların bireysel yetenek ve yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri sanatsal faaliyetler düzenlenmeli ve sergilenmelidir. Çocuk kendini ortaya koyacak, başarabilme duygusunu tadarak yeterli olduğunun farkına varacaktır. Özellikle kurumda büyüyen çocukların çizdikleri figürler, kurum personeli için anlam ifade etmeli, uzman kişiler tarafından çocuğa yönelik gelişimsel dönemlerine uygun bir takım eğitim programları uygulanmalıdır. Çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişimlerinin izlenmesi, çocuğun ihtiyaçlarının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Çocuk çizimlerinin tek başına bir psikolojik analiz aracı olarak kullanılmayacağı bilinmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda farklı yöntemleri destekler biçimde kullanılabilir. Kurumda çalışan personele yönelik çocuk resminin önemi ile ilgili hizmet içi eğitim çalışmalarının yapılması sağlanmalıdır. Bu eğitimler çocukların olumlu biçimde yönlendirilebilmeleri, duygularını rahat bir şekilde ifade edebilmeleri için oldukça önemlidir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda farklı yaş

gruplarının çizim becerilerinin duygusal gelişim ve gelişimsel düzey açısından karşılaştırılarak incelenmesi yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- Bıyıklı, L.(1988). Yetiştirme Yurdundaki Çocukların Zihinsel Ve Psiko-Sosyal Gelişimlerinin İncelenmesi, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 20; 1-2:87-98.
- Cebe, F. (2005). **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların Benlik Saygısı Kaygı Depresyon Skorlarının Değerlendirilmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Çörüş, G. (2005). Erken Dönem Ebeveyn Yoksunluğu, **Popüler Psikiyatri Dergisi**, 25: 14-16.
- Erkan, G.(1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar, Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma, **Sosyal Hizmetler Dergisi**.
- Erol, N., Şimşek, Z., ve Üstüner, S. (2005). Çiçekli Dünyamda Elimi Yalnız Bırakma; Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Koruma sistemleri, **Kurum Bakımı, Koruyucu Aile ve Evlat Edinme**, Ümit Matbaacılık, Ankara.
- Fidan, İ.M. (2005). **Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvalarında Barınan Çocukların WISC-R Skorlarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Fortnash, K.and Holoday-Worret, P. (2000). **Psychiatric Mental Health Nursing**, St.Louissss: Elsevier Science.
- Johnson, B. H. (1990). Children’s drawings as a projective technique. **Pediatric Nursing**, 16, 11-17.
- Koppitz, E.M. (1968). **Psychological Evaluation of Children’s Human Figure Drawings**, New York: Grune & Stratton.
- Koppitz, E.M. (1984). **Psychological Evaluation of Human Figure Drawings by Middle School Pupils**, Orlando, Allyn & Bacon.
- Koşar , N. (1992). **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara.
- Kut, S. ve Özeltin, G. (1987). Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunları Üzerinde Bir Araştırma, **H.Ü.Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, 2-3:133-159.
- Lukash,F.N. (2002). Children’s Art As An Index Of Anxiety, **Plastic And Reconstructive Surgery**, 109(6), 1777-17786.
- O’Brien, R.P. and Patton, W.F. (1974). Development of an objective scoring method for the Kinetic Family Drawing, **Journal of Personality Assessment**, 38: 156-165.
- Şahin, F. (1994). **Yetiştirme Yurtlarında Kalan Gençlerin Benlik Saygıları Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztıp, D. ve Özcan, Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk Ve Ergenlerde Davranış Ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 19(3):235-246.
- Tielsch, A.H. and Allen, P.J. (2005). Listen to Them Draw: Screening Children in Primary Care through the Use of human Figure Drawings, **Pediatric Nursing**, July-August Vol.31 No.4.
- Üstüner, S., Erol, N., ve Şimşek, Z. (2005). Koruyucu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranış ve Duygusal Sorunları, **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 12(3): 130-140.
- Yavuzer, H. (2000). **Resimleriyle Çocuğu Tanıma**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Yıldırım,A. (2005). **Kurum Bakımında Olan ve Ailesi İle Birlikte Kalan 13-18 Yaş Arası Çocuklarda Sürekli Öfke İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Elazığ.
- Yılmaz, G. (2009). **Cinsel İstismara Uğramış ve Uğramamış 6-12 Yaş Grubundaki Çocukların Aile Resmi Çizimleri Davranış Sorunları ve Ailelerin İşlevsel Özelliklerinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yörükoğlu, A. (1997).**Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayınları, İstanbul.